

אכילת מאכלים ביתיים שנתרמו על ידי אזרחים לחיילי צה"ל

פינחס סגל

הקדמה

מאז הטבח המחריד של שמחת תורה ה'תשפ"ד, חיילי צה"ל עושים ככל שביכולתם על מנת לנצח את האויב האכזרי, להשיב את החטופים הביתה בשלום ולהשיב את כבוד השם המחולל בגויים. כחלק מההתגייסות ההירואית אזרחים רבים מכינים ומביאים אוכל לחיילים. בעיתות אלו צפה השאלה האם חייל יהודי שמקפיד על מצוות הבורא יכול לאכול מאכלים אלו שכשרותם אינה ברורה במצב זה של מלחמה או שנאסר עליו לאכול את התבשילים שמא אינם כשרים. יש לציין שמדובר על מצב בו יש לחיילים מנות קרב שדי בהן כדי להשביע את הגוף אך לא כדי להשביע את הנפש.

מאמר זה ינתח בקצרה את ההיבטים ההלכתיים ויסכם את עיקרי הפסיקה על מנת לאפשר לקורא להשיג השגה רחבה בכלל ההיבטים ההלכתיים הנובעים משאלה זו. עם זאת, מכיוון שמדובר על מספר רב של נושאים, יובאו רק עיקרי הדברים ללא צלילה לעומק של כל פרט ופרט, על מנת להגיע לפסיקת ההלכה באופן נהיר וברור.

א. התנהגות בעת לחימה

לחימה הינה סיטואציה מורכבת אותה יש לדון משני היבטים:

היבט פיקוח הנפש

חייל הנמצא בלחימה נמצא במצב של פיקוח נפש. על מנת להילחם במלוא עוזו הוא נדרש למיטב ומירב כוחותיו, אחרת הוא וחבריו יהיו בסכנה גדולה יותר. כאן יש לציין ששמירת הנפש הינה מצוות עשה מן התורה, אותה הגמרא בשבת לומדת מהפסוק "אלה המצוות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ומסיקה 'וחי בהם ולא שימות בהם'. לכן, בעת כל ספק פיקוח נפש אנחנו מקילים על פי צו התורה, ולא רק שאנחנו לא 'מפסידים' מכך, אלא אנו אף 'מרוויחים' בכך מצווה מן התורה.

וזה המקום לצטט את דברי השו"ע בסימן שכח באו"ח (סע' ט"ו, בהקשר של חולה שיש בו סכנה בשבת): "אמדהוהו הרופאים שצריך גרוגרת אחת ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת כולם פטורים ויש להם שכר טוב מאת ה' אפילו הבריא בראשונה". ומכאן יש ללמוד את הצורך, החובה והזכות לעבור על איסורי תורה בעת פיקוח נפש, ואף לעשות זאת בשמחה.

ובאופן יותר ספציפי ביחס לנושא שלנו התורה כותבת (דברים, ו, י-יא): "והיה כי יביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת לך. ערים גדולות וטובות אשר לא בנית. ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת ובורות חצובים אשר לא חצבת, כרמים וזיתים אשר לא נטעת, ואכלת ושבעת". ומפסוקים אלו הגמרא (חולין יז) מבינה שניתן לאכול אף דברים שאינם כשרים אשר נמצאים במקומות שנכבשו.

בעניין זה חולקים הראשונים, האם ההיתר הוא בגלל שהדברים הללו הם חלק מהשלל שנכבש ומותר גם לאזרחים (ורק בזמן כיבוש הארץ על ידי יהושע) או שמותר דווקא לחיילים בגלל המצב הקרוב לפיקוח נפש בו הם נמצאים.

וזה לשון הרמב"ם (הלכות מלכים ומלחמותיהם, פרק ח, הלכה א): "חלוצי צבא, כשיכנסו בגבול העכו"ם ויכבשום וישבו מהם, מותר להם לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא ימצא אלא מאכלות אלה האסורים, וכן שותה יין נסך. מפי השמועה למדו "בתים מלאים כל טוב" עורפי חזירים וכיוצא בהם. "ונחלקו האחרונים למה הכוונה "אם ירעב ולא ימצא". וכתב הכסף משנה שם: "וסובר רבינו היינו דוקא היכא דלא שכיח ליה היתרא באותה שעה אבל אי שכיח קמיה היתרא לית ליה למישבק היתרא ולמיכל איסורא ולכן כתב אם ירעב ולא ימצא מה יאכל. ואין כוונתו במי שהוא מסוכן מחמת רעבון דהא פשיטא ואפילו אינו מחלוצי צבא נמי אלא כשתאב לאכול ולא שכיח ליה היתרא". כלומר, לא צריך שיהיה במצב של פיקוח נפש, כי במקרה כזה פשוט שמותר לו לאכול, אלא מדובר בשאין לו היתר לפניו.

הרדב"ז שם מחדד שהם לא צריכים לחפש מאכלי היתר, אלא ברגע שהאוכל מולם ואין להם כעת מאכל כשר לאכול, הם יכולים לאכול את המאכלים האסורים הללו. הגמרא מדברת על חזיר ממש(!) ולא על ספק כשר.

כלומר, נראה שהתורה מקלה לחיילים - אף לא במצב של פיקוח נפש אלא רק שאין לפניהם אוכל כשר - לאכול אוכל טרף ממש!

על כן, כאשר אנו באים לעסוק בדינים של אוכל לחיילים שהוא ספק כשר, עלינו לזכור היתר זה, אשר יביא איתו נטייה להקל.

קדושת המחנה

הצד השני של אותו מטבע הינו צד קדושת המחנה. התורה כותבת על מחנה צבא ישראל "והיה מחניך קדוש". כאשר יהודי רואה קרי הוא נדרש לצאת מהמחנה "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְּהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ לְהַצִּילֲךָ וְלָתֵת אִיְיָיִךְ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא יֵרָאֶה בָּךְ עֲרוֹת דָּבָר וְשֵׁב מֵאַחֲרֶיךָ" (דברים כג, טו).

כלומר, בזמן מלחמה יש קדושה עילאית בקרב המחנה ולכן ראוי להקפיד יותר על ההלכה. גם מסירות נפש על ההלכה בעת הלחימה מעלה את זכותם של ישראל. כמו כן, חייל שיראה שכל הזמן מקילים לו כפי שמקילים לחולה או לזקן, תחלש דעתו בדיוק בעת שהוא אמור להרגיש עוז נפש ותעצומות. על כן, כאשר אנו באים לנתח שאלה זו עלינו לזכור נקודה זו ולחשוב האם כאשר אנחנו מקילים מדובר על קולא מרחיקת לכת בעת הדחק והסכנה או קולא שיש לה בסיס רחב בהלכה.

ב. היבטים הלכתיים באוכל שהובא על ידי אזרחים

בפרק זה נעסוק מתוך עיקרי המקורות ובתמציתיות בשאלות ההלכתיות העולות מתוך הסוגיה, נפרק את השאלה לגורמיה וננסה להצביע על יסודות ההיתר והאיסור בכל נקודה.

ספק

לפני שבאים לעסוק באוכל שהוא 'ספק כשר', יש להגדיר מה הוא "ספק". שאלתנו מוסבת על חייל אשר מקבל מאזרח אוכל באופן ישיר. האם עליו לברר עימו אם האוכל כשר או שיכול לדון את הדברים על פי ההיבטים המובאים בהמשך. ביו"ד סי' קי, הש"ך מנתח את הביטוי ספק (בעולם הישיבות מכירים את הניתוח הנ"ל כ"קונטרס הספקות"). הוא מציין שם שספק אשר קל לברר איננו ספק. כמו כן, אם יש ספק ביחס לדעת ההלכה, ניתן לשאול רב ולא ניתן להקל מספק. הספק הוא במציאות שקרתה ואיננו יודעים לברר מה היא המציאות, ועל כן אנו בספק (כגון בשר שנמצא באמצע הרחוב ואין לנו דרך לברר האם מדובר על בשר שחוטא או בשר נבלה).

על כן, במידה ואזרח מגיש אוכל ישירות לחייל, יש לשאול אותו האם האוכל כשר ולא לנסות "להקל מספק". הדבר נכון גם כאשר מדובר על אוכל המוכן בשטח, אשר ביחס אליו ניתן לשאול שאלות ולתחקר את כשרות המוצרים, המגל וכדומה.

אוכל שכתוב עליו "כשר" או שבעליו מעיד עליו

כאשר יש חמגשית ודומיה שמגיעה לחייל עם הכיתוב "כשר" או כאשר האזרח מעיד באופן ישיר על כשרות המאכל הביתי, האם ניתן לסמוך על עדות זו ולהגדיר את המוצר ככשר?

שאלה זו עוסקת בביטוי הנקרא "עד אחד נאמן באיסורים". ישנו כלל המופיע בגמרא במקומות רבים לפיו בנושאים של איסור והיתר עד אחד מספיק על מנת להעיד האם הדבר אסור או מותר (וכן פסק השו"ע בס' קצו ביו"ד). כלומר, אם יש עדות אחת לכך שהאוכל כשר, עדות זו מספיקה כדי לאכול את המאכל.

רש"י ותוס' חולקים מהו יסוד ההיתר. על פי תוס', יסוד ההיתר הוא מהפסוק "וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר", כלומר, שאישה סופרת שבעה נקיים והיא מעידה לבדה על טהרתה, ומכאן בניין אב לכך שאנו נסמוך על כל עד בדיני איסור. יש להזכיר שכאן מדובר על איסור נידה שהוא איסור חמור של כרת והוא משלוש העבירות החמורות.

רש"י לעומתו, לומד את יסוד זה מהפסוק "ושחט את בן הבקר", כלומר שיהודי שוחט והכהן מקריב ואוכל על פיו על אף שאין עוד עד שמעיד על כשרות השחיטה. וכאן מדובר באופן ישיר על אוכל. יסוד זה חשוב מאוד היות ומבלי היתר זה כיצד אדם יכול לסמוך על האוכל שאשתו הכינה, ואיך ניתן לאכול אצל חברים, שכנים ומשפחה?

יש לציין שבשני המקרים הנוגע בדבר מעיד (זאת שספרה/זה ששחט), כלומר, לא צריך עד שאינו נוגע בדבר. כמו כן, גם נשים כשרות לעדות זו.

אם כן, כאשר על הקופסה הנושאת את האוכל כתוב "כשר", או שאזרח מעיד באופן אישי שהאוכל כשר, ניתן לסמוך עליו היות ו"עד אחד נאמן באיסורים".

מבלי להאריך בדבר, נשאל האם הדבר נכון רק לזמנים בהם רוב העם שומר תורה ומצוות? הגמרא אומרת שעד אחד לא נאמן אם עדותו התבררה באופן ברור כבלתי נכונה, אחרת ניתן לסמוך על זה מלכתחילה. וכן פסק השו"ע בהלכות נידה. והרב משה פיינשטיין מנתח שאלה על הורים שאינם שומרים תורה ומצוות אך משתדלים שיהיה כשר שבמידה ולא הוכחשה עדותם ניתן לסמוך על זה. עם זאת, ברור הדבר שהם צריכים ללמוד הלכות כשרות ולדעת איך ניתן לשמור כשרות (בשאלה זו מדובר על אנשים שיודעים איך לשמור כשרות).

לסיכום: מאכל המצוי בקופסה עליה כתוב 'כשר', ניתן לאכול, היות שעד אחד נאמן באיסורים. כאשר אזרח מביא אוכל בידיו, יש לשאול אותו האם הוא כשר, וניתן לסמוך על עדותו. אם מתעורר ספק האם אותו יהודי מבין איך שומרים כשרות, ניתן לשאול אותו שאלות כשרות ספציפיות על מאכל זה ולסמוך על עדותו.

ג. כלי בישול ואכילה

מכאן והלאה נתייחס לאוכל שלא כתוב עליו 'כשר' בצורה ישירה.

בת-פרק זה ננסה לנתח את המריכבים האסורים בנושא הכלים שהאזרח השתמש בהם והאם הם פוסלים את כשרות המאכל. נושא כשרות המוצרים ידון בהמשך.

עיקר דיני כלים

נזכיר את עיקר דיני הכלים. נפסק להלכה ש'טעם כעיקר', כלומר, שטעם הנבלע בכלים הינו טעם שאסור מן התורה. עם זאת, לאחר 24 שעות מאז בליעת הטעם (שהכלי כבר אינו "בן יומו") הטעם בדיעבד אינו אוסר את המאכל היות שהתורה אסרה טעם המשבח את המאכל, ואילו טעם זה הינו "נותן טעם לפגם" (נטל"פ). כאשר מאכל נבלע בכלי יש צורך להכשירו על מנת שיהיה כשר לכתחילה, אך בדיעבד הטעם הפגום האסור אינו פוסל את המאכל.

יש פוסקים בני זמננו הטוענים שכיום אין בליעת טעם בכלים כלל, היות שכלינו דקים וקשיחים מהכלים שהיו בעבר.

כמו כן, נציין את הכלל ההלכתי ש"סתם כלים אינם בני יומן", כלומר, אם יש לנו ספק האם הכלי הוא בן יומו או לא, נסמוך מספק על כך שאינו בן יומו.

על מנת שהמאכל יבלע בכלי הוא צריך חום, כגון בישול/אפייה/טיגון וכדומה. קר אינו מבליע. לכן לא נתמקד בפרק זה בכלים, כגון צלחות, כוסות, קערות סלט ודומיהן שמשתמשים בהם בקר.

כלים לא טבולים

כלים לא טבולים אינם פוסלים את המאכל (רמ"א ביו"ד סי' ק"כ סע' ט"ז). כמו כן, החמגשיות/קופסאות שהחיילים מקבלים אינן טעונות טבילה היות שמדובר בכלים חד-פעמיים ופוסקי זמננו פסקו שכלים זמניים אינם טעונים טבילה. על כן חיילים יכולים להשתמש בהן עבור האוכל ללא טבילה. אם החייל רוצה להמשיך להשתמש בכלי לאחר האכילה עבור אחסון אוכל נוסף, אם הקופסה מפלסטיק היא איננה טעונה טבילה. אם היא עשויה מזכוכית או ממתכת, היא טעונה טבילה.

כלי בישול ואפייה

השאלה המרכזית בדיני הכלים עוסקת באזרח שבישל מאכל כשר בכלי טרף. השאלה נוגעת לסירים, מחבתות, תבניות אפייה, סכו"ם וכדומה. כמובן שבמידה והאזרח לפנינו, נוכל לשאול אותו את כלל השאלות ההלכתיות המתאימות, אך מדובר כאן במצב בו הוא איננו לפנינו ומתעורר ספק. על כן, בעת ספק זה נוכל להקל היות ש"סתם כלים אינן בני יומן" וכן משום שחלק מהפוסקים טענו שהכלי בזמננו אינם בולעים. כמו כן, סתם כלים בזמננו הינם נקיים ועל כן אין לחשוש שמא היה כלי של טריפה מלוכלך ואיתו בישלו. כמו כן, משפחות רבות שומרות כשרות כיום, גם אם הן אינן מגדירות עצמן כדתיות.

תנור

תנור יכול לשמש משפחה שאינה שומרת כשרות לאפייה של חלבי ובשרי יחזיו או לאפיית טריפות. כמו כן, במשפחה שאינה שומרת כשרות ייתכן שאפו בתנור זה חלב ואז בשר או להיפך.

על כן, יש לציין את דין "ריחא וזיעה". בגמרא בפסחים (דף עו) ישנה מחלוקת ביחס לדין אפייה בתנור אחד בשר טרף ובשר כשר. לוי סובר שכשר, היות שמדובר על "ריח" בעלמא שעובר בתנור ובדיעבד הוא מותר. וכן פסק השו"ע ביו"ד סי' קח וזו לשונו:

"אין צולין בשר כשרה עם בשר נבילה או של בהמה טמאה בתנור אחד, ואף על פי שאין נוגעים זה בזה. ואם צלאן - הרי זה מותר; ואפילו היתה האסורה שמינה הרבה והמותרת רזה. ואם התנור גדול שמחזיק שנים עשר עשרונים ופיו פתוח - מותר לצלותם בו ובלבד שלא יגעו זה בזה. ואם אחד מהם מכוסה בקערה או בבצק וכיוצא בו -- מותר לצלותם אפילו בתנור קטן ופיו סתום: הגה: וה"ה לבשר עם חלב גמי דינא הכי (טור סימן צו). ונוהגין להחמיר לכתחילה אפילו בתנור גדול ובדיעבד להקל אפילו בתנור קטן".

כלומר שה"ריח" וה"זיעה" היוצאים מן המאכל האסור אינם אוסרים את המאכל המותר בדיעבד. על כן, במידה שמדובר על תנור שבישלו בו טרף בכלי אחר יחד עם מאכל כשר, בכלי אחד, בו זמנית, בדיעבד המאכל מותר. כמו כן, אם כיסו אחד מהם, מותר אפילו מלכתחילה.

אם אפו את המאכל בתנור שבושל בו איסור, המאכל אינו נאסר, גם מפני שייתכן שהתנור אינו בן יומו (ו'סתם כלים אינן בני יומן') וגם כי ה"ריחא" וה"זיעה" שיוצאים מהמאכל שנאפה, פוגעים בדפנות ומחזירים את האיסור אינם אוסרים בדיעבד את המאכל.

וכן הדין, אם ישנם לכלוכים של שומן בשר טרף ממש בתנור בזמן בישול המאכל הכשר, שבדיעבד ה"ריחא והזיעה" העולים מטיפת הבשר, לא אוסרים את המאכל. קל וחומר, שכאשר אין ידוע האם המאכל נאפה בתנור כשר או לאו, ניתן להקל בדיעבד לחיילים.

כמו כן, נציין שעל פי חלק מהפוסקים התנורים בימינו נחשבים "תנור גדול" (על אף שרוב פוסקי זמננו מתנגדים לאמירה זו).

סכין החותכת חריף

השו"ע בס' צו פוסק שחריף מבליע יותר ממאכל שאיננו חריף. כלומר, אם ישנה סכין חלבית שחתכו בה דבר חריף, הוא נהפך להיות חלבי (עד כדי עובי אצבע ממקומות החיתוך). השו"ע פוסק זאת רק בכלי בן יומו. הרמ"א מחמיר אף בכלי שאינו בן יומו היות שהחריף מעיר את הטעם כך שלא יהיה נותן טעם לפגם אלא

לשבח. על כן, מתעוררת השאלה ביחס למאכלים חריפים שלא ידועה כשרותם, האם ייתכן שחתכו את החריף עם סכין טריפה או שמא במאכל חלבי חתכו את החריף עם סכין בשרית (וכן להיפך).

כאן יש להקל מכמה סיבות: הרמ"א שם פסק "ואם יש ספק אם נחתך בסכין של איסור אזלינן לקולא". כמו כן, על פי רוב הראשונים הבעיה בחיתוך הסכין הינה הישארות שומן על הסכין לאחר החיתוך. היות שסבון הכלים של ימינו עם הסקוצ' מוריד את השומניות ברוב הסכינים ומשום שאנשים מקפידים ביחס לשומן הנשאר על הסכין להסירו, ניתן להקל בדבר.

סיכום דיני הכלים

יוצא מדברינו שניתן להקל כאשר לא ידועה כשרות הכלים. כלים לא טבולים אינם אוסרים המאכל. כלי בישול ואפייה לא יאסרו מספק היות ש"סתם כלים אינן בני יומן" ועל פי חלק מהפוסקים כלים של היום אינם בולעים וסתם כלים נקיים הם. תנור לא יאסור היות ופוסקים כלוי, ש"ריחא וזיעה" לא אוסר בדיעבד. סכין שחותכת חריף גם היא בדיעבד לא אוסרת.

ד. מאכים

בתת-פרק זה ננתח את בעיות הכשרות שיכולות להיווצר במאפים שנתרמו על ידי אזרחים לחיילי צה"ל (ללא התייחסות לכלים שהתייחסנו אליהם בפרק הקודם).

ניכוי הקמח

כידוע, יש צורך בניפוי הקמח טרם הכנת הבצק. הסיבה לדבר הינה ניפוי חרקים, כדי שלא ייכנסו למאפה. על כן, נשאלת השאלה, אם לא בוצע ניפוי לקמח, האם ניתן בדיעבד לאכול את המאפה.

הכלל ההלכתי בחרקים שלא סוננו טרם ההכנה הינה שרובו המצוי (כלומר שברוב המאכלים ללא סינונם יש חרקים) אסור באכילה בדיעבד, מיעוטו המצוי אסור מלכתחילה ומותר בדיעבד. מיעוט שאינו מצוי אינו זקוק לסינון כלל.

כיום רוב הקמחים נקיים ועל כן הקמחים בימינו נמצאים בקטגוריה של מיעוטו המצוי (ואולי אף בקטגוריה של מיעוט שאינו מצוי, אך לא נרחיב במאמר זה בנושא). על כן, בדיעבד ניתן לאכול מאפה הנאפה מקמח שלא נופה. קל וחומר כאשר ישנו סיכוי שהמאפה אכן נופה.

הפרשת חלה

הפרשת חלה הינה מצווה מהתורה המעכבת את האכילה. הפרשת חלה מחויבת רק בזמן שיש כשיעור חלה, אך לרוב כאשר מכינים אוכל לחיילים, מכינים כמות גדולה, ולכן ניתן להניח שמדובר על שיעור זה.

הפרשת חלה נעשית לכתחילה בזמן שיש בצק. בדיעבד ניתן להפריש חלה גם לאחר שהמאפה מוכן. על כן, ניתן לקחת חלק קטן מאוד מהמאפים, לשים חלק ממנו בצד (אחר כך לשים אותו ב- 2 עטיפות ולזרוק לפח בכבוד), לומר "הרי זו חלה" (לא לברך, מדובר בספק) ולאכול את שאר המאפים. יש להפריש 1/48 מהמאפים וניתן אף להסתפק בכל שהוא בשעת הדחק.

לחם חלבי/בשרי

השו"ע בס"י צו פוסק על פי הגמרא (בפסחים ל') שאסור לאפות פת חלבית משום שיבואו לאכול אותה עם בשר ואף בדיעבד הפת אסורה. וכן הדין בפת בשרית. עם זאת, אם ניכר באופן ברור שהפת חלבית או בשרית על פי צורתה/מה שמעליה וכדומה, ניתן לאוכלה. וכן הדין במאפים כגון פיצה שברור וידוע לכל כי מדובר במאפה חלבי. עם זאת, יש לדון מה הדין אם לא ידוע האם הפת חלבית או בשרית. איסור זה הינו איסור דרבנן וספק דרבנן לקולא' ולכן כשלא ידוע עם הפת חלבית או בשרית, ניתן לאוכלה, היות וספק דרבנן לקולא'.

כמו כן, לרוב לא עושים פת חלבית או בשרית, כי לרוב היא יקרה ומושקעת יותר, לכן, במידה ואכן מדובר על פת חלבית או בשרית, מסתבר שהיא תהיה גם ייחודית במראה ואם כן ניתן להקל אף לאוכלה עם חלב או בשר כל עוד לא מתעורר חשד שהיא פת חלבית או בשרית.

ביצים

במאפים רבים משתמשים בביצים. כאשר משתמשים בביצים יש צורך לוודא שאין עליהם דם. על כן נשאלת השאלה מה הדין במידה ולא בדקו האם יש דם.

על כך כתבו הפוסקים שכיום הביצים כלל אינן מופרות ותרנגולים זכרים כלל לא מתקרבים לתרנגולים נקבות. על כן, גם במידה והביצים לא נבדקו המאכל כשר. קל וחומר כאשר יש ספק האם הם נבדקו או לא (ספק ספיקא).

כשרות חומרי היסוד

במאפים משתמשים בחומרי יסוד רבים. כיום בישראל כמעט שלא ניתן למצוא מוצרי יסוד שאינם כשרים. קמח, מים, שמן, ביצים, מרגרינה, ממרחים וכו' - כשרים כנראה כמעט בכל המקומות בארץ.

על כן, ניתן להניח שמוצרי היסוד כשרים ו"כל דפריש מרובא פריש".

כמו כן, מאפים עם מילוי או קרם לרוב עשויים מריץ, שמנת ודומיהן. על כן ניתן להניח שהם כשרים, אך יש להפעיל שיקול דעת בנושא ולראות ממה מורכב המאפה.

סיכום כשרות מאכים

יוצא מדברינו שניתן להקל במאפים ולאוכלם. הכלים הם בשימוש בקר או שמדובר על ריחא וזיעה אשר בדיעבד מותרים. קמח לא מנופה - בדיעבד מותר. יש להפריש חלה בלא ברכה מספק.

ניתן להניח שלחם הוא פרווה אם אין לו צורה ייחודית. ניתן להקל לאכול מאכל בו לא נבדקו הביצים בדיעבד, ק"ו כשלא ברור אם נבדקו. מוצרי היסוד רובם כשרים ולכן "כל דפריש מרובא פריש".

ה. פירות וירקות

פירות, ירקות, קטניות וכדומה הינם מרכיבים יסודיים בסלטים, מאפים ודומיהם. בתת-פרק זה נעסוק בכשרותם.

איסור שרצים

איסור שרצים הינו איסור חמור מן התורה. אכילת שרץ שלם תחייב את האוכל חלילה בארבעה עד שישה איסורי דאורייתא (תלוי בסוג השרץ). יש להחמיר מאוד במאכלים העלולים להכיל שרצים.

על כן, ירקות עלים כגון חסה, כרוב ודומיהם, שלא ידוע מקורם, אין לאוכלם, בגלל 'ריבוי המצוי', וכפי שציינו לעיל ריבוי המצוי אסור אף בדיעבד. ישנו ספק האם הכשירו את ירקות העלים, וספק דאורייתא לחומרא. עם זאת, בפירות ובירקות אחרים, בהם הנגיעות פחותה, מדובר על בין מיעוטו המצוי למיעוטו שאינו מצוי ועל כן יש להקל בדיעבד. היכן שניתן לבדוק ולהכשיר, יש לבדוק ולהכשיר.

תרומות ומעשרות

אכילת פרי שאינו מעושר הינה איסור תורה. בקצרה, יש להפריש תרומה גדולה מהמאכל, אחרת אכילתו הינה איסור מהתורה שעונשו כרת. לאחר הפרשת תרומה גדולה יש להפריש מעשר ראשון ללוי. מתוך המעשר הראשון יש להפריש מעשר מן המעשר (או "תרומת מעשר") לכהן. כמו כן, יש לתת מעשר שני ללוי או מעשר עני בשנים ג' ו-ו' למניין שנות השמיטה.

היום, משום שהכהנים והלויים אינם מובהקים וגם אינם ניתנים לאכילה בטהרה כי היום כולנו בחזקת טמאי מתים, לא ניתן לתת תרומות ומעשרות לכהן או לאכול בטהרה. על כן, נוהגים להפריש בברכה, לזרוק בכבוד לפח ו"לחלל" את המעשר על מטבע. פירות וירקות שבוודאות אינן מעושרות נקראות "טבל". פירות וירקות לגביהם יש ספק אם הם התעשרו, נקראות "דמאי".

כאשר מקבלים פירות וירקות שלא ידוע מקורם מדובר על דמאי. על כן, יש צורך בהפרשת תרומות ומעשרות כפי שמופיע בסידורים או באינטרנט. לא מברכים על תרומות ומעשרות של דמאי. כאשר מדובר בסלט יש להפריש מכל מין על מינו.

ו. בשרים

בתת-פרק זה ננסה לדון על בשרים שמתקבלים מאזרחים וכשרותם.

בשר על האש

במספר מקרים זכינו לחזות באזרחים שקנו מנגל, פחמים ובשרים, והגיעו לחיילים בשטח כדי להכין להם בשר טרי על האש. בסיטואציה זו, מדובר על מנגל חדש, אין בו בעיות כשרות. כמו כן, המנגל הוא חד פעמי ואינו טעון טבילה וגם אם הוא קבוע אי טבילתו אינה פוגמת בכשרות המאכל. כפי שכתבנו לעיל, אין "ספק" על כשרות המאכלים היות שניתן להסתכל בחבילות ולראות את כשרותם. כאן יש לציין שבשר אשר איננו כשר ניתן לקנות בישראל רק במקומות ספציפיים מאוד.

על כן יש לבדוק את כשרות המוצרים וניתן לאכול את הבשר בלי חשש.

ביחס לבשר שאינו מוכשר, יש לזרות עליו מלח (עדיף גס אך לא חובה) ולצלותו משני צדדיו עד שיהיו לפחות חצי צלוי (כמאכל בן דורסאי). לאשכנזים עדיף מלכתחילה לשוטפו טרם הצלייה.

לגבי מנגל שאינו חדש, יש לנקותו עם מברשת ולהדליקו עד שכל הבשר הדבוק לרשת יהיה שרוף ולא אכיל. כמו כן, את הכלים, כגון הצבת ודומיה, ניתן לדחוף לתוך הגחלים החמים עד שיאדימו ויהיו כשרים.

בשר שלא ידוע מקורו

חייל המקבל בשר שלא ידוע מקורו, יש לדון האם ניתן לאוכלו. אכילת בשר שאיננו כשר (כלומר בשר ממין שאינו כשר/בשר שלא נשחט בכשרות/בשר שלא נמלח כהלכתו) הינה איסור דאורייתא.

הגמרא מדברת על בשר שנמצא ברחוב ודנה על כשרותו. בשר זה נידון על פי רוב החנויות, כלומר אם רובן כשרות, הבשר יהיה כשר, אך אם רובן אינן כשרות, הבשר ייחשב כטרף. דין זה נקרא "כל דפריש מרובא פריש", כלומר, אנו דנים את הבשר שפרש, כבשר שפרש מהרוב, ופוסקים זאת כך ע"פ רוב.

לעומת זאת, אם נקנה בשר אך הקונה לא זוכר האם החנות ממנה הוא נקנה כשרה או לא, הבשר נידון כלא כשר היות ש"קבוע כמחצה על מחצה דמי". כלומר, כאשר אנו דנים על חנות ספציפית, נדון את המאכל כספק, וספק דאורייתא לחומרא (ומובן שבדין דרבנן, ספק דרבנן לקולא גם בנושא זה).

רוב הבשר שנמכר בארץ הינו כשר, מעט של חנויות שמוכרות בשר לא כשר, על כן ניתן להקל היות ש"כל דפריש מרובא פריש" וכאשר אנו דנים על בשר זה נדון אותו על פי הרוב. כמו כן, סביר להניח שמי שקונה בשר לחיילי צה"ל לא יקנה במיוחד בשר לא כשר (בשר לא כשר אף יקר יותר) ועל כן ניתן להקל בזה. בנוסף לכך, ניתן לטעון שלא מדובר על "כל דפריש מרובא פריש" היות שאיננו דנים על בשר שנמצא, אלא על בשר שהובא על ידי אדם מסוים ולא ידוע אם הוא מקפיד לקנות את הבשר דווקא ממקום כשר ולכן "קבוע כמחצה על מחצה דמי" וספק דאורייתא לחומרא. ולי קצת קשה לטעון טענה זו.

עם זאת, נראה לעניות דעתי להחמיר אם לא במקום דחק גדול היות שמדובר כאן על איסורי תורה וגם על חשש לחילול ה' שדתיים אוכלים בשר שלא ידוע מקורו.

כבד ולבבות

כבד ולבבות אפויים אסורים. ניתן רק לצלותם. כבד או לבבות שצלו אותם חצי בישול לפחות (כמאכל בן דורסאי) ואז בישלו, מותרים. כבד ולבבות שבישלו או טיגנו אותם ללא צלייה, אסורים.

רוב הכבד והלבבות הנמכרים אינם מוכשרים. לעניות דעתי דין זה אינו ידוע לרוב אלו שאינם שומרי כשרות. על כן גם אם נאמר "כל דפריש מרובא פריש", אם חייל מקבל כבד מבושל, יש לדונו כאיסור ולא לאוכלו.

בישול בשבת

יש לדון על אוכל מבושל או אפוי אשר אנו מסופקים אם בושל או נאפה בשבת. מובא בשו"ע סימן שיח: "המבשל בשבת (או שעשה אחת משאר מלאכות) במזיד, אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד, ובשוגג, אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד". ופסקו האחרונים שאם מדובר על אדם שבישל עבור אחרים בשבת במזיד אסור גם לאחרים לעולם. על כן, יש לדון מה דין מאכל מבושל או אפוי שלא ידוע באיזה יום בושל.

להלכה, מדובר בדין דרבנן, ועל כן כשלא ידוע באיזה יום בושל ניתן להקל היות שספק דרבנן לקולא. כמו כן, "כל דפריש מרובא פריש" ועל כן ניתן לומר שבושל ברוב הימים (ראשון-שישי) ולא ביום שבת. כמו כן, ניתן להקל ע"פ מיעוט הפוסקים שכותבים שאדם שאינו שומר שבת הינו דין "תינוק שנשבה" ואין לו דין מבשל בשבת במזיד (רוב הפוסקים חולקים על זה בנושא דידן). עם זאת, אם ברור שהמאכל בושל או נאפה בשבת כגון שהגיע לחיילים חם וטרי מיד במוצאי שבת יש להחמיר אם לא בצורך צבאי שיש להקל עבורו בדיני דרבנן.

הפרדה בין בשר לחלב

ביחס למאכלים שלא ברור האם הם פרווה, חלביים או בשריים, האם ניתן לאוכלם כאחד? התורה כותבת "לא תבשל גדי בחלב אימו" שלוש פעמים. חז"ל דורשים על הפסוק שהסיבה לכתוב אותו שלוש פעמים היא שיש איסור בבישול, באכילה ובהנאה של בשר וחלב שבושלו יחדיו. אך חז"ל מדגישים שהתורה נוקטת בשלוש הפעמים בביטוי "תבשל" ועל כן אכילה של בשר וחלב אסורה מהתורה רק אם הם בושלו יחדיו. כלומר, אם יש בשר וחלב שאינם חמים בחום שהיד סולדת בו, לא בושלו יחדיו ונאכלים בבת אחת – מדובר פה על איסור דרבנן בלבד.

על כן, אם מדובר על שני מאכלים כשרים שלא ידוע אם הם בשריים או חלביים ניתן לאוכלם יחד מספק היות שספק דרבנן לקולא. עם זאת, מומלץ שלא לערבבם בפה בבת אחת. כמו כן, אם ניתן לאוכלם אחד אחרי השני הדבר עדיף. וברור הדבר שלא צריך לשמור אחריהם 1/3/6 שעות.

סיכום

במאמר זה דנו בנושא של אכילת מאכלים שהובאו על ידי אזרחים לחיילים בזמן שיש לחיילים אף מנות קרב לאוכלם. ניתחנו שיש להקל בדבר יותר בשעת מלחמה, ואף עלינו להשתדל לעשות זאת בשל מצוות "וחי בהם" ושמירה על חוזק החיילים. מנגד יש להשאיר את הדברים בפרופורציות הנכונות להם בשביל לשמור על קדושת המחנה.

סיכום עיקרי דברינו: אם יש ספק שניתן לבררו בקלות יש לבררו. אם כתוב על הקופסאות "כשר" ניתן לסמוך על כך.

הכלים לא יעכבו את הכשרות היות ש"סתם כלים אינם בני יומן" ולכן נידונים כנותן טעם לפגם, בצירוף פוסקים שסוברים שכלים של היום אינם בולעים. תנור לא יפסול את המאכל היות ו"ריחא וזיעה" בדיעבד מותר. כלים לא טבולים אינם מעכבים את כשרות המאכל.

ניתן להקל במאפים משום שקמח לא מנופה מותר בדיעבד. ביצים שאינן בדוקות מותרות בדיעבד ומוצרי הבסיס כשרים כמעט בכל מקום בארץ. אם הלחם אינו מסומן כבשרי/חלבי יש להניח שהוא פרווה. יש להפריש חלה בלא ברכה מספק.

ירקות עליהם שלא ברור אם הוכשרו, יש להחמיר בהם היות שהנגיעות מצויה. בשאר הפירות והירקות ניתן להקל אך יש להפריש בלא ברכה תרומות ומעשרות כדין דמאי.

בבשר קשה להקל ויש להחמיר. עם זאת ב"על האש" שנעשה מולנו ניתן לברר את הדברים בקלות כפי שכתבנו לעיל.

ניתן להקל בספק בושל בשבת, היות שספק דרבנן לקולא. אך כאשר ישנה וודאות לכך שהוא בושל בשבת אין לאכול אם לא במקום צורך צבאי שדוחה דרבנן.

במידה ולא ברור אם המאכל הוא פרווה או לא ניתן לדנו כפרווה, כאשר לא אוכלים אותו עם מאכל מהמין ההפוך (בשרי אם הוא ספק חלבי ולהיפך) שחומו מעל חום שהיד סולדת בו.

מאמר זה ניתח את הדין בדיעבד, והקל ברוב המקרים ללא התייחסות ספציפית לחיילים בשטח אלא לעיקר ההלכה. ניתוח זה בוצע לאור החשיבות של הכוח שצריכים חיילים לקבל (ודי לעיין בשמואל א פרק יד בנושא יהונתן ויערת הדבש על מנת להבין את חשיבות הנושא). עם זאת, על יהודי ירא שמיים שאינו במשימה צבאית להדר בכשרות ולאכול אך רק מאכלים הכשרים בוודאות.